

Scriitori fără patrioți!

Cam în termenii unei asemenea injoncțiuni s-ar putea traduce o serie de întâmplări survenite pe parcursul ultimelor săptămâni în câteva țări din Europa. Care, în trecut fie spus, se comportă uneori (ca în recentul episod al desemnării primului său președinte și primului veritabil ministru de Externe) cu o lipsă de maturitate de-a dreptul simpatică, dacă ar fi un semn de tinerețe, și nu unul de îmbătrânire în rele, de generalizare a bizantinismului, formă alterată a necesarului compromis. Întâmplările pe care le voi menționa imediat sînt și ele un simptom de regresie și au ca protagoniști involuntari trei scriitori. Ei se numesc Marie NDiaye (Premiul Goncourt, 2009), Imre Kertész (Premiul Nobel pentru literatură, 2002) și Herta Müller (Premiul Nobel pentru literatură, 2009). Toți trei trăiesc la Berlin.

*
* *

În Franța polemica a fost lansată de un deputat al partidului majoritar de dreapta UMP, care crede că laureatul unui premiu literar cum este Goncourt „trebuie să respecte coeziunea națională și imaginea țării noastre“, obligat fiind la o „datorie de rezervă“. Dar nu e tot: „O personalitate care apără culorile literare ale Franței este obligat să arate un anume respect față de instituțiile noastre și, în plus, să respecte rolul și simbolul pe care ea le reprezintă“, mai spune intempestivul deputat în scrisoarea adresată ministrului Culturii al Franței.

Ca și cum, în momentul primirii unui premiu literar, un scriitor ar dobîndi automat un statut situat între sportiv de performanță și înalt funcționar de stat, căruia nu-i mai este permis să se exprime în nume propriu. Iar Premiul Goncourt n-ar fi recunoașterea calităților de scriitor de către un juriu format din scriitori, ci o formă de promovare socială sau o înaltă distincție oficială, fie ea onorifică, precum Legiunea de Onoare.

Reproșul și recomandarea deputatului în cauză se adresează scriitoarei Marie NDiaye, lau-

rea din 2009 a rîvnitului premiu: aceasta afirmase într-un interviu că Franța de azi, de după alegerea lui Nicolas Sarkozy, i se pare „monstruoasă“, cu ambianța ei vulgară și polițienească. O declarație care nu e o chemare la rezistență pe baricade, nici la nesupunere civică, și care nu o angajează decît pe autoarea ei. Consecventă cu sine, Marie Ndiaye – împreună cu bărbatul ei, scriitorul Jean-Yves Cendrey, și cu cei trei copii ai lor – s-a stabilit de doi ani la Berlin.

Problema e că declarația incriminată a fost făcută în luna august, iar Premiul Goncourt este proclamat (după un ritual neschimbat de 107 ani, adică de cînd există) la începutul lunii noiembrie. Și atunci, cum s-ar putea explica ieșirea intempestivă a deputatului care și-a asumat și pericolul, deloc neglijabil, de a se acoperi de ridicol – ceea ce și constituie de fapt, pînă în prezent, singura consecință a acestei istorii? Dar explicația există: deputatul UMP, fost ministru al Integrării, cavalier al Legiunii de Onoare și care mai are la activ și alte fapte de glorie, precum susținerea unei inițiative legislative de reintroducere a pedepsei cu moartea, a crezut util să intervină în dezbaterile despre identitatea națională. Lansată mai puțin din necesitatea unor clarificări filozofice, cît mai ales din calcul politic și în strictă legătură cu imigrația. Pentru că, trebuie spus, viziunea cea mai simplă asupra identității naționale este cea construită prin diferențiere. Prin izolare. Prin excludere. Or, scriitoarea Marie NDiaye are în mod vizibil origini africane: culoarea pielii și numele. Considerațiile critice la adresa Franței s-ar putea deci explica astfel, prin condiția de străin fără aderență la „valorile naționale“. Dar, lovitură de teatru: doar culoarea pielii și numele scriitoarei sînt africane, ea s-a născut și a trăit numai în Franța; e adevărat, tatăl ei este african, însă părinții s-au despărțit cînd copilul avea un an, Marie NDiaye fiind prima dată în Africa la vîrsta de 20 de ani. Prin naștere, educație, formație este și se simte franțuzoaică. Scri-

ind despre Africa, ea o face cu distanța și curiozitatea unui străin, dar, culmea ironiei, în propria țară trece drept străină.

*
* * *

O primă idee mai generală care se desprinde din acest „caz“ este că identitatea nu funcționează prin atribuire, ci prin asumare. Imre Kertész confirmă în mod strălucit această aserțiune când declară că refuză să fie încorporat în vreo identitate colectivă, că nu se consideră nici ungar, nici evreu, definindu-se ca un produs al culturii europene, dezrădăcinat și decadent.

De la Berlin, unde a ales și el să trăiască, foarte discretul Imre Kertész provoacă o furtună mediatică în țara sa natală, Ungaria, unde presa de dreapta și de extrema dreaptă îi reproșează nici mai mult, nici mai puțin decât că ar fi un defăimător al națiunii maghiare. Într-un interviu solicitat de ziarul *Die Welt* cu ocazia celor 80 de ani ai scriitorului (născut la 9 noiembrie 1929), Imre Kertész formulase o serie de opinii critice la adresa Ungariei: regresul societății civile și întărirea extremismelor, revenirea vechilor metehne precum refularea trecutului, a crimelor nazismului și comunismului. Ignorat timp de decenii în țara lui, Imre Kertész a fost sărbătorit în 2002 ca un erou național, un entuziasm aproape fără legătură cu opera scriitorului, Premiul Nobel al acestuia fiind perceput ca un fel de distincție colectivă.

*
* * *

Balsam și combustibil pentru orgoliul național, cam tot așa e considerat Premiul Nobel și în România, iar acordarea lui scriitoarei Herta Müller n-a făcut decât să complice și mai mult lucrurile față de așteptarea care îmbracă toate aparențele unei obsesii. De altfel, semnificativ apare în acest context registrul lexical în care se situează menționarea acestei distincții: cu foarte puține excepții, presa din România menționează că Herta Müller a „câștigat“ Premiul Nobel. Deprecierea limbii, excesul de barbarisme, utilizarea termenilor improprii, din ignoranță, din grabă sau dintr-o aplecare naturală către persiflare și caricatură sînt o realitate a peisajului mediatic. În cazul acesta precis, chiar inocentă, deplasarea lexicală pe tărîmul loteriei sau al competiției sportive are

Marie NDiaye

drept efect evacuarea ideii de excelență a operei, ca și a celei de deliberare a juriului. Dar frustrarea rămîne, căci dezbaterea s-a concentrat în special în jurul întrebării: are și România o parte din acest Premiu Nobel? Și, ca într-o fabulă pe gustul clasicilor, cu morala la vedere, opiniile cele mai vehemente împotriva scriitoarei pun în scenă improbabilă îmbrățișare a victimei cu călăul. Primul: un scriitor, fost disident, urmărit de Securitate, supravegheat, persecutat și obligat la exil; al doilea: un fost ofițer de Securitate care s-a ocupat personal de urmărirea scriitoarei Herta Müller, un profesionist al delațiunii organizate. Primului i se refuză, la două decenii după căderea comunismului, restituirea cetățeniei române, în timp ce al doilea – cetățean prosper, ni se spune – beneficiază de toate drepturile, inclusiv de acela de a ignora o minimă obligație la rezervă. Obligație pe care, din slăbiciune sau în numele unei obscure complicități, clasa politică nu a legiferat-o.

Rămîne însă – dincolo de gustul de cenușă pe care ni-l dau aceste dezbateri – sentimentul tonic, jubilat, procurat de opera scriitorilor amintiți. Scrierile lor, ca și literatura în general constituie actul de existență mereu reînnoit al unei limbi, al unei culturi, ele sînt un antidot împotriva uitării și o revanșă asupra meschinăriei. Și tot din ele desprindem marea lecție în legătură cu necesitatea depășirii automatismelor mentale rămase la modelul identității unice și etanșe. O dovedește la modul strălucit și ironic dezbaterea din Franța pe tema identității naționale, unde opera „metecului“ Cioran a devenit una din referințele indispensabile când e vorba de inventarierea particularităților spiritului francez. ■

Petre Răileanu, Paris